

Яо Цзялі, аспірантка

Українського державного університету імені М.П. Драгоманова

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ ДО СЦЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті розглянуто сутність поняття “готовність студентів-вокалістів до сценічної діяльності” з позицій психології та педагогіки. Розмежовано означений феномен на види з урахуванням тривалого та короткострокового впливу стресорів на процес прилюдної інтерпретації музичних творів. Описано три стадії впливу стресорів на прояв готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності. Виявлено перспективні напрями пошуку ефективних форм та методів формування готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності.

Ключові слова: готовність; тривала готовність; короткострокова готовність; студенти-вокалісти; сценічна діяльність; стресори.

Літ. 21.

Yao Jiali, Postgraduate Student

Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

STUDENTS'-VOCALIST'S READINESS FOR THE STAGE ACTIVITY AS A PEDAGOGICAL PHENOMENON

The article examines the students'-vocalists' readiness for stage activity as a formed stability of their creative and integrative properties, which ensure the success of the interpretation of musical works in the conditions of public performances. The essence of the interpretation of the concept of “students'-vocalist's readiness for the stage activity” from the standpoint of psychology and pedagogy is revealed. It was found that pedagogical science directs the efforts of researchers to find effective forms and methods of the given phenomenon formation, and also makes it possible to develop perfect technologies for its further improvement on this basis. Three stages of influence of stressors on vocal and stage activity of students are described. The students'-vocalist's readiness for the stage activity is divided into long-term and short-term. The long-term readiness reflects a previously formed desire to interpret musical works in public and is based on a feeling of confidence in the quality of the acquired necessary theoretical knowledge, creative skills and practical skills. The short-term readiness for the stage activity ensures the mobilization of all creative resources for successful stage performance. It has been proven that the short-term students'-vocalists' readiness for stage activity is formed in conditions close to the future public form of reporting. Prospective directions for the search for effective forms and methods of forming students'-vocalists' readiness for stage activity have been identified, in particular: analysis of the impact of different intensity of stressors on the success of their reproduction of creative abilities and performance skills during public interpretation of musical works; study of the specifics of preservation of energy resources during the adapted activity of the students'-vocalists' body under the conditions of prolonged action of strong stressors during stage performances; study of psychological mechanisms of rational use of energy resources by vocal students in aspect of successful resistance to long-term effects of strong stressors during stage performances.

Keywords: readiness; long-term readiness; short-term readiness; students-vocalists; stage activity; stressors.

Постановка проблеми. В умовах прискореного збільшення обсягу інформації простежується потреба в модернізації мистецької освіти, яка забезпечила б якісну підготовку майбутніх фахівців до прилюдної діяльності. Особливо “гостро” означена проблема постає перед студентами-вокалістами закладів вищої освіти мистецької спрямованості. Їх майбутня сценічна діяльність вимагає сформованої готовності до прояву здатності безпомилково і надійно інтерпретувати музичні твори в емоційних умовах, які створюються дією внутрішніх та зовнішніх стресорів.

Успішність вокально-сценічної діяльності студентів залежить не тільки від ідеальної підготовки концертної програми, а й від домінування у них певного виду сценічного хвилювання, що може призводити до емоційного “піднесення” чи емоційного “пригнічення”. За наявності останнього успішність

інтерпретації навіть ідеально підготовленої концертної програми ускладнюється – нехай і спробою максимальної спрямованості уваги на позитивне розв’язання поставлених завдань.

Розгляд проблематики готовності студентів-вокалістів у закладах вищої освіти мистецької спрямованості до сценічної діяльності з позицій психологічної науки надає змогу вивчити специфіку роботи когнітивних процесів та виникнення емоційного й волевого станів як у ході формування означеного феномену, так і під час його прояву в період прилюдної інтерпретації музичних творів. Наявність такої інформації виступає лише методологічною основою розробки досконалої технології формування готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності, а віднайдення ефективних форм і методів безпосереднього її створення забезпечується фахівцями іншої галузі науки – педагогіки. Саме

тому поняття “готовність студентів-вокалістів до сценічної діяльності” доцільно розглядати і з позицій педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж XIX–XXI ст. проблема готовності фахівців до професійної діяльності була у центрі уваги Н. Антонової, С. Максименко, О. Пасько, В. Хайлун, Г. Юань, І. Юника та інших науковців. Вони розглядали поняття “готовність” виключно в контексті індивідуальності з урахуванням її творчого потенціалу та передумов діяльності. За їх дослідженнями, формування готовності особистості до професійної діяльності відбувається паралельно з утвердженням її впевненості щодо:

- доцільного використання власних творчих можливостей;
- обов’язкового досягнення високої інтенсивності особистісних домагань;
- можливого встановлення оптимального рівня емоційного збудження;
- досягнення високого рівня сформованості умінь усвідомленого управління власними думками, почуттями та діями;
- релевантності індивідуальної моделі відтворення інформації очікуванням реципієнтів [2, 31–35; 11, 70; 14, 51–52; 16, 27–29; 18, 112–113; 21, 146–147 тощо].

Підтвердження цих позицій простежується у дослідженні І. Ковалю, де він зазначив, що готовність до професійної діяльності передусім характеризується психологічним станом особистості, який проявляється безпосередньо перед її початком. На його думку, такий стан залежить від індивідуальних властивостей особистості і виникає завдяки випереджувальному аналізу можливих умов майбутньої комунікації, а також налаштованості психіки на досягнення успіху [7, 28–29]. З цього приводу І. Юник вказує, що пріоритетним показником успішності комунікації є здатність особистості викликати в адресатів власних інформаційних повідомлень прагнення присвійності, “... яке виражається в бажанні бути прямо чи опосередковано причетним до бренду та закономірному прагненні пролонгації кожної комунікативної інтеракції з ним за мінімального впливу комунікативних бар’єрів” [21, 151]. За переконаннями Н. Олексюк, готовність до професійної діяльності формується внутрішнім світом особистості, тобто не тільки інтелектуальною сферою, а й емоційно-чуттєвою [13, 4].

У наукових дослідженнях кінця XX – початку XXI ст. також простежується інформація стосовно вивчення проблеми готовності фахівців до професійної діяльності на основі оволодіння практичними вміннями [6, 22]. Водночас, дефініція поняття “уміння” все ще не є сталою, оскільки існує дві різні методологічні позиції вивчення його змісту. Відповідно до першої методологічної позиції подолання

змісту поняття “уміння”, означений феномен трактується як не вроджена, а набута здатність особистості швидко та легко знаходити прийоми вирішення проблем, що виникають під час засвоєння нових знань і навичок, а також їх відтворення у процесі діяльності [19, 13]. Представниками другої цей феномен пов’язується зі складною психологічною структурою, в основі якої лежить інтелект, воля та емоції особистості, котрі забезпечують свідоме й цілеспрямоване досягнення поставленої мети як у сталих, так і в змінних умовах діяльності [20, 199].

За дослідженнями І. Зязюна, уміння є засобом досягнення студентами вищів успішності в навчальній діяльності завдяки взаємозв’язку зі знаннями та навичками, які вибудовуються в алгоритм “знання–уміння–навички” [6, 24–27]. На взаємопов’язаності знань і умінь наголошували А. Алтухова та інші визначні педагоги й психологи, зокрема, зауважуючи що, вони, поєднуючись в одне ціле, не тільки входять до структури особистості, а й формують фаховий досвід [1, 18–19].

Отже, у сучасній науці досить ґрунтовно вивчалася проблема готовності фахівців до професійної діяльності. Водночас, простежується потреба у ретельному розгляді змісту означеного феномену з позицій вокально-сценічної діяльності студентів мистецької спрямованості та конкретизації методологічного підходу до його вивчення, який би надав змогу розробити досконалі технології цілеспрямованого формування їх готовності до прилюдної інтерпретації музичних творів.

Мета статті полягає у розгляді готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності з позицій педагогічної науки, яка надає змогу виявити ефективні форми та методи формування означеного феномену. Досягнення поставленої мети вимагало розв’язання таких завдань:

- 1) розглянути сутність поняття “готовність” з позицій особистісного методологічного підходу до його вивчення;
- 2) з’ясувати наявність інформації у психолого-педагогічній науці стосовно формування готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності з урахуванням тривалої та короткострокової дії означеного феномену;
- 3) висвітлити перспективні напрями пошуку ефективних форм і методів формування готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях кінця XX – початку XXI ст. поняття “готовність” розглядається з різних методологічних позицій (особистісної, гуманістичної, аксіологічної, синергетичної, компетентнісної, діяльнісної тощо) до вивчення означеного феномену. На основі особистісного методологічного підходу до його вивчення О. Лугова, О. Михайлов, С. Шипилова та інші науковці розглядали поняття “готовність” з позицій

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ ДО СЦЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

не тільки всебічного розвитку властивостей особистості і її певного емоційного, морального, психологічного та фізичного стану, а й з урахування вимог, що висуваються умовами професійної діяльності. Вони дійшли висновку, що стан особистості доцільно розмежувати на три взаємозалежні модальності, де перша характеризується загальною тривалою готовністю до діяльності, друга – спеціальною тривалою готовністю до виконання певного її виду, а третя – ситуативною (короткостроковою) готовністю до мобілізації власних ресурсів для успішного виконання поставлених завдань [10, 68–69; 12, 32–33]. На думку Є. Шипилової, короткострокова готовність як стан особистості безпосередньо залежить від тривалої готовності і отже, визначає продуктивність останньої в конкретних умовах діяльності. Більше того, вважає вона завдяки мотивації, установок, домінування цінностей, набутих знань, сформованих умінь і навичок, а також завдяки відповідним особистісним якостям деякі складники тривалої готовності до професійної діяльності інколи можуть трансформуватись у короткострокову готовність [17, 49].

На думку О. Кокуна, головною ознакою тривалої готовності особистості до здійснення професійної діяльності є стійкість сформованих фахових якостей, а короткострокової – динамічність та внутрішня мобілізація власних ресурсів на тимчасове успішне виконання дій у певних умовах діяльності. До основних фахових якостей ним віднесено: позитивне ставлення до виду діяльності, самоорганізованість, уважність, наявність знань, умінь та навичок, набутий позитивний досвід тощо. Тривалу готовність він розмежував на особистісну (моральну, вольову, комунікативну та загальнопсихологічну) і функціональну (теоретичні знання, фахові вміння та виконавські навички). Складниками короткострокової готовності особистості до здійснення професійної діяльності, на його думку, є мотиваційна, орієнтаційна, операційна, оцінювальна та емоційна [8, 143–155].

Варто зазначити, що вперше думка про наявність тривалої і короткострокової готовності особистості до професійної діяльності була оприлюднена М. Дяченко та Л. Кандибович. За їх переконаннями, перша (тривала готовність) характеризується стійкістю когнітивних процесів і емоційно-вольових станів особистості, спрямованих на створення впевненості у спроможності реалізації певного виду діяльності завдяки наявності набутих знань, умінь та навичок, а друга (короткострокова готовність) – динамічністю їх цілісного стану, особистісна система якого спрямовується як на власну поведінку, так і на активізацію внутрішніх резервів для досягнення конкретної мети. Якщо тривала готовність особистості до професійної діяльності формується заздалегідь

під впливом всебічних факторів, то короткострокова – під впливом конкретної ситуації [5, 50–51, 97].

Отже, моделюючи вихідні ідеї особистісного методологічного підходу до вивчення змісту поняття “готовність” у теорію та методику музичного навчання студентів-вокалістів можемо зазначити таке:

- готовність студентів-вокалістів до вокально-сценічної діяльності треба трактувати як сформовану стійку інтегративну властивість особистості, яка сприяє успішній інтерпретації музичних творів завдяки прояву їх індивідуального творчого потенціалу;

- готовність студентів-вокалістів до вокально-сценічної діяльності доцільно розмежувати на тривалу і короткострокову;

- тривала готовність має відображати заздалегідь сформоване бажання прилюдно інтерпретувати музичні твори і ґрунтуватись на відчутті впевненості в якості набутих необхідних теоретичних знань, творчих умінь і практичних навичок для успішної реалізації означеного бажання;

- короткострокова готовність покликана забезпечити мобілізацію усіх творчих ресурсів для успішного прилюдного виступу і тому повинна формуватись в умовах наближених до майбутньої прилюдної форми звітності.

На жаль, у теорії та методиці музичного навчання відсутня інформація стосовно цілеспрямованого формування тривалої й короткострокової готовності вокалістів до сценічно-виконавської діяльності. Натомість в експериментальних дослідженнях Д. Юника доводиться, що на успішність сценічної інтерпретації музичних творів впливають тривалі й короткострокові стресори. До тривалих, які можуть негативно вплинути на означений процес завдяки порушенню злагодженості відтворення виконавських навичок, ним віднесено стресори довгочасної роботи. Саме вони, за його переконаннями, можуть призводити до розумової або фізичної перевтоми музикантів-виконавців, а інколи, навіть, до однієї й іншої одночасно. До короткострокових стресорів, які можуть негативно вплинути на процес сценічної діяльності музикантів-виконавців, Д. Юником віднесено:

- стресори їх попередньої невдачі в аналогічних або наближених умовах сценічних виступів;

- стресори відвернення їх уваги від процесу інтерпретації музичних творів;

- стресори, що викликають появу у них остраху під час інтерпретації музичних творів;

- стресори темпу або швидкості при інтерпретації віртуозних творів чи пасажів;

- стресори детермінації неприємних фізичних відчуттів;

- стресори конкурсної боротьби [19, 64].

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ ДО СЦЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Звичайно, створити стресову ситуацію студентів-вокалісту під час сценічної діяльності може поява не лише декількох стресорів з однієї групи або з різних груп, а навіть одного з них. Уперше досить ґрунтовну теорію стресу було розроблено Г. Сельє. Стрес (від латинського *stress*) ним інтерпретується як особливий стан надмірно сильної і тривалої психічної напруги, що призводить до емоційного перевантаження нервової системи. Г. Сельє виділено три стадії впливу стресу на особистість, де:

перша стадія характеризується тривогою, за якої мобілізуються адаптаційні можливості організму для чинення відповідного опору стресору;

друга стадія характеризується резистентністю, під час якої збалансовано використовуються резерви організму для такого чинення опору стресору (за умови відповідності дії його можливостям адаптації особистості організм чинить йому опір, і зникають ознаки тривоги);

третья стадія характеризується виснаженням енергетичних ресурсів при адаптованій діяльності організму в умовах тривалої дії сильних стресорів (коли запаси адаптаційної енергії виснажуються, то тривога виникає знову) [15, 137–138].

За переконаннями Г. Сельє, навіть під час третьої стадії впливу стресу на особистість можна якісно здійснювати діяльність, але за умови підвищеної вимогливості до адаптаційних систем, оскільки на цій стадії тривала дія стресорів призводить до енергетичного та емоційного виснаження організму [15, 138–140].

Проблема появи тривоги у музикантів-виконавців під час сценічних виступів турбувала не одне покоління видатних педагогів та науковців. Зокрема, стосовно першої стадії впливу стресорів на сценічну діяльність музикантів-виконавців, яка характеризується появою тривоги, Л. Бочкарьов писав, що означений емоційний стан досить часто розпочинається уже за декілька днів до виступу. За його переконаннями, тривога інколи може призводити до безсоння, серцебиття, відчуття нудоти тощо [3, 93–136]. Аналогічні висновки зроблено в працях Н. Гребенюк, Л. Котової, Д. Юника та інших науковців, де експериментально доведено, що тривога музикантів-виконавців у процесі сценічної діяльності детермінується відсутністю високої якості засвоєння матеріалу та уявлень про умови майбутньої форми звітності, тобто “дефіцитом інформації”. Зокрема, Л. Котова наголошувала на необхідності ліквідації “дефіциту інформації”, адже якісне її засвоєння та інформованість про появу певної групи стресорів зменшують рівень тривоги музикантів-виконавців у процесі прилюдної діяльності. З цього приводу вона довела залежність їх емоційної стійкості від усвідомлення можливої реакції на дію стресорів [9, 13–14]. Підтвердження цієї позиції простежується у наукових працях Д. Юника. Дос-

ліджуючи психологічну готовність музикантів до прилюдної інтерпретації музичних творів, він дійшов висновку, що поняття “готовність” має різні ознаки, але у провідних із них закладено загальну ідею “бути готовим до чого-небудь”, тобто бути готовим застосувати заздалегідь засвоєні прийоми та методи чинення опору стресорам для досягнення бажаного результату. На його думку, сформувати таку готовність можна завдяки цілеспрямованому усвідомленню не тільки можливої дії стресорів, а й продуманій усвідомленій активності, яка налаштує музикантів-виконавців на майбутні сценічні виступи і забезпечує їх успішність. Як стверджує науковець, в інтерпретаторів з високою якістю засвоєння теоретичних знань, творчих умінь і виконавських навичок проявляються стійкі емоції під час реалізації уявної моделі в сценічних умовах, які підсилюють їх виконавську надійність, тоді як з середньою – тривога, а з низькою – надмірна емоційна напруга. До основних причин виникнення стану тривоги у музикантів-виконавців ним віднесено:

– упереджену реакцію організму на можливу дію стресорів під час сценічної інтерпретації музичних творів;

– недостатній рівень їх фахової готовності до сценічної діяльності, який створює умови для появи психічного стану тривоги;

– відчуття високої професійної відповідальності за якість відтворення інформації перед слухачами;

– специфічні переживання за наслідки можливого неякісного відтворення інформації на основі уявних, а не реальних показників майбутньої сценічної інтерпретації музичних творів;

– неадекватну самооцінку власного творчого потенціалу як у бік завищення, так і заниження тощо [19, 68–70].

Проблема появи тривоги у вокалістів як попередні сценічних виступів, так і безпосередньо під час прилюдної інтерпретації музичних творів розглядалась Н. Гребенюк. Вона дійшла висновку, що саме в стані психічної тривоги під час прилюдної інтерпретації музичних творів у вокалістів можуть “з’являтися” невпевненість у точності відтворення нотного чи літературного їх тексту, “неочікувані неприємності”, відсутність бажання змінювати програму техніко-тактичних дій тощо. За її твердженням, головною причиною виникнення тривоги попередні сценічних виступів чи під час безпосередньої прилюдної інтерпретації музичних творів є не тільки неякісна підготовка концертної програми, а й низька психологічна готовність вокалістів до такого виду діяльності [4, 298–311].

У сучасних наукових працях з теорії та методики музичного виконавства виникнення тривоги також пов’язується з основними показниками інтенсивності дії стресорів та раптовістю їх виникнення. Короткостроковий вплив стресорів на музикантів-

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ ДО СЦЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

виконавців з якісно підготовленою концертною програмою і високим рівнем психологічної готовності, як правило, нівелюється на першій стадії дії стресорів [9, 12–15; 19, 214–220 тощо].

Отже, узагальнюючи вищевикладену інформацію стосовно *першої стадії* впливу стресорів на сценічну діяльність музикантів-виконавців, варто зазначити, що відчуття тривоги на початковій стадії прилюдного виступу властиве більшості студентів-вокалістів. Натомість у деяких із них у цей період мобілізуються адаптаційні можливості організму для чинення відповідного опору стресорам і таким чином тривога зменшується до повного зникнення, а в інших – вона нарощується з причини низької якості їх професійної готовності до прилюдної інтерпретації музичних творів.

Друга стадія впливу стресорів на вокально-сценічну діяльність студентів, яка характеризується резистентністю, під час якої збалансовано використовуються резерви організму для такого чинення опору діючому стресору, поки що залишилась поза увагою науковців з теорії та методики музичного навчання. Лише в експериментальному дослідженні Д. Юника при висвітленні чотиривекторної теорії завадостійкості музикантів-виконавців вказується на потребі збереження у процесі їх сценічної діяльності "... сенсорно-моторної стійкості без включення резервних сил організму" [19, 214].

Стосовно *третьої стадії* впливу стресорів на вокально-сценічну діяльність студентів, яка характеризується виснаженням енергетичних ресурсів при адаптованій діяльності організму в умовах тривалої дії сильних стресорів, треба зазначити, що в теорії та методиці музичного навчання, на жаль, науковцями ще не проводилися експериментальні дослідження і тому відсутня інформація щодо:

– ефективних форм і методів збереження енергетичних ресурсів, при адаптованій діяльності організму студентів-вокалістів в умовах тривалої дії сильних стресорів під час сценічних виступів;

– ефективних форм і методів раціонального використання студентами-вокалістами енергетичних ресурсів при успішному чиненні опору тривалій дії сильних стресорів під час сценічних виступів;

– ефективних форм і методів поновлення енергетичних ресурсів витрачених при адаптованій діяльності організму студентів-вокалістів в умовах тривалої дії сильних стресорів під час сценічних виступів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Проблематику готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності доцільно вивчати з позицій не тільки психології, а й педагогіки, адже педагогічна наука спрямовує зусилля дослідників на віднайдення ефективних форм і методів формування означеного феномену, а також надає змогу на цій

основі розробити досконалі технології його подальшого вдосконалення. Саме тому поняття "готовність студентів-вокалістів до сценічної діяльності" є педагогічним феноменом, який треба інтерпретувати як сформовану стійкість їх творчо-інтегративних властивостей, що забезпечують успішність інтерпретації музичних творів в умовах прилюдних виступів.

2. Розмежування науковцями з психології та педагогіки готовності особистості до професійної діяльності на тривалу та короткострокову створює методологічну основу для пошуку ефективних форм і методів формування готовності студентів до вокально-сценічної діяльності з урахуванням тривалого й короткострокового впливу стресорів на процес прилюдної інтерпретації музичних творів.

3. Перспективними напрямками пошуку ефективних форм та методів формування готовності студентів-вокалістів до сценічної діяльності є:

– аналіз впливу різної інтенсивності стресорів на успішність відтворення ними творчих умінь і виконавських навичок під час прилюдної інтерпретації музичних творів;

– вивчення специфіки збереження енергетичних ресурсів при адаптованій діяльності організму студентів-вокалістів в умовах тривалої дії сильних стресорів під час сценічних виступів;

– дослідження психологічних механізмів раціонального використання студентами-вокалістами енергетичних ресурсів при успішному чиненні опору тривалій дії сильних стресорів під час сценічних виступів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтухова А.В. Сутність принципу міцності знань: сучасний аспект. *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць*. 2012. № 42. С. 15–20.
2. Антонова Н.О. Темпераментальні детермінанти готовності до професійної діяльності у студентів психологічного факультету. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 12. С. 34–48.
3. Бочкарёв Л. Психологические механизмы музыкального переживания: дисс. д-ра ... психол. наук: 19.00.01. Киев, 1989. 433 с.
4. Ван Хайлун. Методичні аспекти формування готовності студентів факультетів мистецтв до творчо-інтерпретаційної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 6 (110). С. 23–32.
5. Гао Юань. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 1. С. 109–115.
6. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: дис. ... д-ра мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2000. 370 с.
7. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во БГУ, 1976. 176 с.
8. Зязюн І.А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. № 1. С. 19–30.

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ ДО СЦЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

9. Коваль І.С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 294 с.

10. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. Київ : Міленіум, 2004. 265 с.

11. Котова Л. Емоційна стійкість як засіб формування інструментально-виконавської надійності у студентів музично-педагогічних факультетів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Мелітополь, 2000. 19 с.

12. Луговая О.М. Педагогические условия формирования профессиональной готовности специалистов по социальной работе с военнослужащими и членами их семей (на материалах ставропольского края) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2007. 256 с.

13. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності). *Рідна школа*, 1994. № 3–4. С. 68–72.

14. Михайлов О.В. Готовность к деятельности как акмеологический феномен: содержание и пути развития: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Москва, 2007. 166 с.

15. Олексюк Н. Професійна готовність соціального педагога як важлива складова його професійної компетентності. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2007. № 1. С. 3–7.

16. Пасько О. Врахування підходів щодо визначення "готовності" у професійній діяльності працівників ОВС. *Професійне становлення особистості* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15 лютого 2013 р. Одеса : ОДУВС, 2013. С. 51–52.

17. Селье Г. Стресс без дистресса. Москва : Прогресс, 1979. 254 с.

18. Шипилова Е.В. Формирование психологической готовности студентов-психологов к профессиональной деятельности: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Москва, 2007. 218 с.

19. Юник Д.Г. Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування : монографія. Київ : ДАКККіМ, 2009. 338 с.

20. Юник І.Д. Когнітивні уміння майбутніх фахівців як предмет психолого-педагогічних досліджень. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 719. С. 195–200.

21. Юник І.Д. Специфіка бренд-комунікації викладача вишу зі студентською цільовою аудиторією. *Молодь і ринок*. 2022. № 3–4 (201–202). С. 146–152.

REFERENCES

1. Altukhova, A.V. (2012). Sutnist pryntsypu mitsnosti znan: suchasnyi aspekt [The essence of the principle of strength of knowledge: a modern aspect]. *Pedagogy and psychology*. No. 42. pp. 15–20. [in Ukrainian].

2. Antonova, N.O. (2011). Temperamentalni determinanty hotovnosti do profesiinoi diialnosti u studentiv psykholohichnoho fakultetu [Temperamental determinants of readiness for professional activity among students of the Faculty of Psychology]. *Problems of modern psychology*. Issue 12. pp. 34–48. [in Ukrainian].

3. Bochkarev, L. (1989). Psihologicheskie mehanizmy muzykalnogo perezhivaniya [Psychological mechanisms of musical experience]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 433 p.

4. Van Khailun (2021). Metodychni aspekty formuvannya hotovnosti studentiv fakultetiv mystetstv do tvorcho-interpre-

tatsiinoi diialnosti [Methodical aspects of forming the readiness of art faculty students for creative and interpretative activities]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 6 (110). pp. 23–32. [in Ukrainian].

5. Hao Yuan. (2019). Pedagogicheskie umovy rozvytku emotsiinoho intelektu maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Pedagogical conditions for the development of emotional intelligence of future music teachers]. *Scientific notes of Mykola Gogol Nizhyn State University*. No. 1. pp. 109–115. [in Ukrainian].

6. Hrebeniuk, N.Ye. (2000). Vokalno-vykonavska tvorchist [Vocal and performing creativity]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 370 p. [in Ukrainian].

7. Djachenko, M.I. & Kandybovich, L.A. (1976). Psihologicheskie problemy gotovnosti k dejatelnosti [Psychological problems of readiness for activity]. Minsk: Izd-vo BGU. 176 p.

8. Ziaziun, I.A. (2011). Pedagogichne naukove doslidzhenia u konteksti tsilisnogo pidkhodu [Pedagogical scientific research in the context of a holistic approach]. *Comparative professional pedagogy*. No. 1. pp. 19–30. [in Ukrainian].

9. Koval, I.S. (2017). Formuvannya profesiinoi hotovnosti maibutnikh riaturvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Formation of professional readiness of future rescuers for activities in extreme conditions]. *Candidate's thesis*. Lviv, 294 p. [in Ukrainian].

10. Kokun, O.M. (2004). Optymizatsiia adaptatsiinykh mozhlyvostei liudyny: psykholohichnyi aspekt zabezpechennia diialnosti [Optimizing a person's adaptive capabilities: the psychophysiological aspect of ensuring activity]. Kyiv, 265 p. [in Ukrainian].

11. Kotova, L. (2000). Emotsiina stiikest yak zasib formuvannya instrumentalno-vykonaskoi nadiinosti u studentiv muzychno-pedahohichnykh fakultetiv [Emotional stability as a means of forming instrumental and performance reliability in students of music and pedagogical faculties]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Melitopol, 19 p. [in Ukrainian].

12. Lugovaja, O.M. (2007). Pedagogicheskie uslovija formirovaniya profesiinoj gotovnosti specialistov po socialnoj rabote s voennosluzhashhimi i chlenami ih semej (na materialah stavropolskogo kraja) [Pedagogical conditions for the formation of professional readiness of specialists in social work with military personnel and members of their families (on the materials of the Stavropol Territory)]. *Candidate's thesis*. Stavropol. 256 p.

13. Maksymenko, S.D. & Pelekh, O.M. (1994). Fakhivtsia potrebnomodeliuvaty (Naukovi osnovy hotovnosti vypusknika pedvuzu do pedahohichnoi diialnosti) [The specialist needs to be modeled (Scientific bases of the readiness of a graduate of a pedagogical university for pedagogical activity)]. *Native school*. No. 3–4. pp. 68–72. [in Ukrainian].

14. Mihajlov, O.V. (2007). Gotovnost k dejatelnosti kak akmeologicheskij fenomen: sodержanie i puti razvitiya [Readiness for activity as an acmeological phenomenon: content and ways of development]. *Candidate's thesis*. Moscow, 166 p.

15. Oleksiuk, N. (2007). Profesiina hotovnist sotsialnogo pedahoha yak vazhlyva skladova yoho profesiinoi kompetentnosti [Professional readiness of a social pedagogue as an important component of his professional competence]. *Scientific notes*. No. 1. pp. 3–7. [in Ukrainian].

16. Pasko, O. (2013). Taking into account the approaches to determining "readiness" in the professional activity of employees of the OVS [Taking into account the approaches to determining "readiness" in the professional activity of em-

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ США**

ployees of the OVS]. *Professional formation of the personality: Proceedings of the Conference* (pp. 51–52). Odesa. [in Ukrainian].

17. Sele, G. (1979). Stress bez distressa [Stress without distress]. Translated from English. Moskva, 126 p.

18. Shipilova, E.V. (2007). Formirovanie psihologicheskoy gotovnosti studentov-psihologov k professionalnoj dejatel'nosti [Formation of psychological readiness of students-psychologists for professional activity]. *Candidate's thesis*. Moscow, 218 p.

19. Yunyk, D.H. (2009). Vykonavska nadiinist muzykantiv: zmist, struktura i metodyka formuvannia [Performance re-

liability of musicians: content, structure and method of formation]. Kyiv, 418 p. [in Ukrainian].

20. Yunyk, I.D. (2014). Kohnityvni uminnia maibutnikh fakhivtsiv yak predmet psykholoho-pedahohichnykh doslidzen [Cognitive skills of future specialists as a subject of psychological and pedagogical research]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi National University*. Issue 719. pp. 195–200. [in Ukrainian].

21. Yunyk, I.D. (2022). Spetsyfika brend-komunikatsii vykladacha vyshu zi studentskoiu tsilovoiou audytorieiu [Specifics of the brand communication of the higher education teacher with the student target audience]. *Youth and the market*. No. 3–4 (201–202). pp. 146–152. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.10.2022

УДК 378.091.2(492)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.268910>

**Ростислав Заєць, аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка**

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ
СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ США**

У статті здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення американської системи освіти; вивчено низку порівняльно-педагогічних досліджень науковців з громадянської освіти в закладах вищої освіти США; опрацьовано законодавчі акти та нормативну документацію з питань громадянської освіти США; визначено поняття “адаптація до навчання у закладі вищої освіти США”; досліджено складові готовності абітурієнтів до навчання у закладі вищої освіти США; визначено основні тенденції розвитку громадянської освіти студентів закладів вищої освіти США.

Автором статті здійснено огляд міжнародних досліджень з проблем успішної адаптації до навчання у закладах вищої освіти та громадянської освіти в ЗВО.

Зроблено акцент на пріоритетних тенденціях розвитку громадянської освіти в США: забезпечення якості громадянської освіти й освітньої діяльності у ЗВО; цифровізація; полікультурність; дотримання принципу рівності в здобутті освіти.

Ключові слова: громадянська свідомість; громадянська освіта; громадянськість; адаптації до навчання в закладах вищої освіти; тенденції розвитку громадянської освіти в США.

Лім. 14.

**Rostyslav Zaiets, Postgraduate Student of the
Pedagogy and Management Department**

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

**DEVELOPMENT TRENDS OF THE SYSTEM OF FORMATION OF CIVIC CONSCIOUSNESS
OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE USA**

The article analyzes the regulatory and legal support of the American education system; a number of comparative-pedagogical studies of civic education scientists in higher education institutions of the USA were studied; legislative acts and regulatory documentation on issues of US civic education were developed; the concept of “adaptation to study at an institution of higher education in the USA” is defined; the components of applicants’ readiness to study at a higher education institution in the USA were investigated; the main trends in the development of civic education of students of higher education institutions in the USA are determined.

The author of the article carried out a review of international studies on the problems of successful adaptation to study in institutions of higher education and civic education in higher education institutions. Emphasis is placed on the priority trends in the development of civic education in the USA: ensuring the quality of civic education and educational activities in higher education institutions; digitization; multiculturalism; compliance with the principle of equality in education.

It is proven that under the influence of digitalization of higher education in the USA, the formation of the following areas of civic education is observed: mobile learning, which will become an industry standard and every student of education will have access to an educational interactive mobile application; micro-learning – “face-to-face” type of training, which will be open online-access to the public; inclusive mapping: in the near future, students of education, using geospatial technologies and mapping, will be able to make a digital map of their knowledge, which they will exchange and study the maps of others without leaving their home or office, which will provide access to education for everyone, regardless of the presence of special edu-